

Jos van Amelsvoort

Biografische schets

Jos van Amelsvoort werd op 8 januari 1910 te Kaatsheuvel, NoordBrabant, geboren en is daar woonachtig gebleven. Zijn professionele muziekopleiding begon in 1934 bij Willem Pijper in Rotterdam. Tijdens de oorlog was hij in staat om zijn studie te vervolgen bij Flor Peeters (Mechelen). Bij Peeters studeerde hij contrapunt en orgel. Na de oorlog vervolgde hij zijn studie bij Albert de Klerk.

Van 1955 tot 1975 was Van Amelsvoort docent theoretische vakken aan het Brabants Conservatorium te Tilburg. Naast het lesgeven is hij altijd actief gebleven als componist.

Overzicht van de orgelwerken van Jos van Amelsvoort

De gepubliceerde orgelwerken in chronologische volgorde zijn:

- Sonata da chiesa van Locatelli (1942) - Depot Broekmans & van Poppel
- 'Jesu dulcis' (1942) - Depot Broekmans & Van Poppel

Deze werken zijn opgenomen in 1942 in het Depot van Broekmans & van Poppel. Deze firma had de vertegenwoordiging van deze werken, die dus niet meer in het tegenwoordige fonds opgenomen zijn.

- Toccata con corale e Fuga (1943) - Annie Bank
- 5 Fantasieën van Telemann (1946) – Heuwekemeyer
- 'O Filii et Filiae' (1946) - Annie Bank
- Phantasia Symphonica (1947) Annie Bank

In feite zijn dus vier van de zes gepubliceerde werken via de handel verkrijgbaar. Deze lijst is echter aan te vullen met zeker vijf ongepubliceerde werken, waarover later meer.

Op de volgende pagina's volgt een bespreking van de orgelwerken van Jos van Amelsvoort.

De Toccata van de **Toccata con corale e Fuga** in b kl.t. is geschreven in een monothematische sonatevorm en gaat vergezeld van een choraalmelodie: het 'Vexilla Regis' dat in het Liedboek voor de Kerken als gezang 185 voorkomt. In het vervolg is trouwens herhaaldelijk sprake van 'choraal'. Dit woord is met opzet op deze voor sommigen archaïserende wijze geschreven -met ch en niet met een k - om de Gregoriaanse herkomst niet te verloochenen, in tegenstelling tot het protestantse 'koraal' (naar Frits Mehrrens). De registratie-aanwijzing (8', 4', 2', mixturen en klaroen 4' in het pedaal) is niet van de componist zelf, maar van Albert de Klerk [De componist wil dat de melodie van het 'Vexilla Regis' tegen de 8', 4', 2', en mixturen duidelijk en helder hoorbaar blijft.]

De opening van de Toccata :

[De muziekvoorbeelden zijn met toestemming van uitgeverij Annie Bank (Amsterdam) overgenomen]

Hieruit blijkt wel dat het een speelse toccata is met een seri (religieuze) ondergrond. In de twaalfde maat met opmaat komt de inzet van het choraal:

In maat 14 staat in de uitgave een kleine fout: de op twee na laatste noot van deze maat in de altstem moet géén g1, maar een b1 zijn. Vlak voor de herhaling van dit eerste gedeelte volgt dan een klavierwisseling. Deze klavierwisseling, evenals de andere in deze Toccata, is niet aangegeven in het manuscript dat Jos van Amelsvoort niet meer bezit - het bevindt zich tegenwoordig in Mol, België.

De aanduiding die in mijn kopie van het manuscript staan, zijn duidelijk latere toevoegingen. Het tempo van de Toccata kan ongeveer 88 zijn (afhankelijk van de ruimte) en verdraagt zeker géén Allegro-tempo zoals voorgeschreven staat.

Bij de Fuga staan in het manuscript helemaal geen registratie-aanwijzingen. Het thema heeft geen directe verwantschap met het choraal of met het thema van de Toccata.

De klavierwisselingen die in de doorwerking staan en ook aangegeven in het manuscript, wijzen er al op dat het werk geschreven is voor een tweeklaviersorgel.

In de uitgave worden echter drie klavieren aangegeven naar analogie van de veranderingen in het manuscript:

In maat 14 staat bij de eerste zes noten van de pedaalinzet van het thema een 8va bassa teken in het manuscript, met potlood aangegeven. Ook in maat 45 staat een 8va bassa teken in het manuscript in potlood bijgetekend, maar nu bij de eerste vier noten van die maat in het pedaal. Bij het stretto vanaf maat 57 staat een in het manuscript doorgestreepte aanduiding 'Poco Piu mosso'.

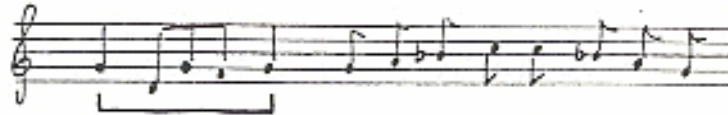
Het begin van het stretto:

The image shows a handwritten musical score for organ, consisting of two systems of staves. The top system includes a right-hand staff with a 'rit' marking and a left-hand staff with a 'lunga' marking and a 'pp' dynamic. Below the left-hand staff, there are two staves for pedals, with markings 'I - Trompet 8' and 'ped. + Trombone 8'. The bottom system continues the right-hand and left-hand parts, with a 'molto' marking and a 'sempre' marking. The score is written in a historical style with various annotations and markings.

Het 'molto cresc.' in de maten 62-63 is een latere toevoeging. In maat 64 staat in het manuscript de aanwijzing 'Tutta sforza' in plaats van bij maat 67 in de Bank-uitgave. Zoals boven vermeld, staan er geen registratie-aanwijzingen in het manuscript; dus ook de aangegeven Bazuin 16' in maat 65 van de Bank-uitgave staat er oorspronkelijk niet. Voorts blijkt dat de Fuga in een eerder stadium een ander slot had: er is duidelijk te zien dat er een maat bijgekomen is. Voor de Fuga is een tempo van achtste noot = +/- 116 het best geschikt. De Toccata werd volgens de aanduiding in het manuscript voltooid 'In Festo Sti. Laurentii' 1943 (10 augustus) en de Fuga 'In Festo Sti. Nicolai' 1943 (6 december). De Toccata en Fuga is opgedragen aan Flor Peeters en wordt over het algemeen als het beste werk van Jos van Amelsvoort beschouwd; het is een vrolijk en plezierig studeer- en speelstuk.

De **Phantasia Symphonica** in es klein uit 1947 werd samen met het choraal 'O Filii et Filiae' uit 1946 door Annie Bank in 1950 uitgegeven. De titel van de Phantasia Symphonica wordt volledig door de toevoeging super 'Alleluia' Dominica Vpost Pascha. Dit werk werd opgedragen aan Albert de Klerk, die het ook van registraties voorzag.

Het Alleluia-fragment, het enige thema - dus ook dit werk is monothematisch - dat in de Phantasia verweven is, luidt als volgt:

De kwartsprong en de secundeomspeling nemen een belangrijke plaats in de gehele compositie in. De Phantasia start enorm levendig, met een allegro tempo. Na een korte introductie volgt het Alleluia-fragment in zijn geheel, met een reprise van het begin. In het daarop volgende 'Andante Espressivo', komt weer het Alleluia tot klinken in de Sopraan.

Na dit gedeelte volgen zeven maten, voorzien van de karakteraanduiding 'con Calore':

CON CALORE

3

f I

C. BW

+ kopp. I+II

mp

- ped.+I

Besloten wordt dan met een reprise van het begin, maar wel in een andere toonsoort - hetgeen meteen opvalt. De compositie is als volgt opgebouwd:

Allegro maat	1-16
Andante maat	17-25
Con Calore maat	26-32
Allegro maat	33-47
Andante con Calore en slot maat	48-60.

De Phantasia Symphonica wordt over het algemeen minder vaak gespeeld als de Toccata en Fuga. Dit lijkt mij niet terecht.

De meeste bezwaren die geuit worden hebben betrekking op:

- de leesbaarheid: es klein met zes mollen (!)
- de brokkelige structuur.

Het stuk is echter weloverwogen opgebouwd en het is een fraaie compositie die terecht door de firma Annie Bank in haar fonds werd opgenomen. Edward Stam schreef hierover: " ... alweer een volkomen eigentijds stuk, met lumineuze zwier geschreven, uitbundig en groots; het heeft iets van het impulsief barokke van onze vlaamse burens ..... [Edward STAM, Het werk van Jos van Amelsvoort (geciteerd hierboven)]

Tegelijk met de Phantasia Symphonica werd dus het choraal **O Filii et Filiae** in B groot uitgegeven in dezelfde band. Dit choraal werd volgens het onderschrift voltooid op 6 maart 1946. De melodie komt voor in het Liedboek voor de Kerken als gezang 207. Het start op een vrolijke, springerige manier:

Ik heb de indruk dat dit levendig en relatief gezien niet zo moeilijk te spelen werk, zelden gespeeld wordt. Lovenswaardig is dan de plaatopname van Louis Toebosch waar dit werkje staat tussen werken van van Oers, Toebosch, Hens en Langlais. (zie discografie)

Er zijn in 1942 twee orgelwerken verschenen in het Depot Broekmans en van Poppel te Amsterdam. Deze werken zijn maar even in de handel geweest.

De **Sonata da Chiesa per organo van Pietro Locatelli** (1693-1764) in een contrapuntische bewerking van Van Amelsvoort, bestaat uit vier delen: een largo molto, allegro, andante en presto.

Het tweede werk dat in het Depot verscheen was het choraal **Jesu dulcis**, dat opvalt door een rijk versierde melodie.

Bij de firma Heuweekemijer verschenen in 1946 te Amsterdam **5 Fantasieën van Telemann** voor orgel in een bewerking van Van Amelsvoort. Het zijn eigenlijk uitwerkingen op basis van de basso continuo of Generalbass-praktijk.

Hierbij is nu duidelijk vermeld, dat Albert de Klerk de registratieaanwijzingen verzorgde. De inhoud van deze band is: a. Fantasia - 1e Dozzina nr. 3 Vivace - Largo
b. Fantasia - 1e Dozzina nr. 8 Vivace - Cantabile
c. Fantasia - 1e Dozzina nr. 9 Allegro - Grave (molto lento) [manualiter]
d. Fantasia - 3e Dozzina nr. 8 Vivace - Largo
e. Fantasia - 3e Dozzina nr. 10 Allegro - Dolce.

Deze bundel, waarvan sommige delen niet al te moeilijk zijn, is nog in de handel.

De hierboven, en in de vorige aflevering genoemde werken zijn echter aan te vullen met zeker vijf ongepubliceerde werken, te weten:

- Choraal voor orgel,
- Ouverture alla francese per il organo,
- de choraalbewerking Creator Alma Siderum,
- Noël, hommage a Daquin,
- Hortus Musicus.

Hoewel een aantal werken, van de hier genoemde en niet-genoemde, door de componist als studiewerk wordt beschouwd, meen ik toch dat publicatie hiervan meer dan gerechtvaardigd zou zijn. Over enkele van deze ongepubliceerde werken zal ik nog wat nadere informatie geven.

Het **Choraal voor orgel** in b klein is een jeugdwerk uit 1939. Duidelijk is de invloed van César Franck. De componist zegt hier dan ook schertsend over: 'Dit is het vierde choral'. Het bestaat uit een Lento: de, eigen gevonden, melodie:

gevolgd door een variatie, 'mysterioso'. Hierna komt een Recitativo (quasi allegro, molto rubato), waarna het laatste deel volgt met typische Franck-elementen, zoals canonische inzetten en de brede melodie (maestoso e pomposo) aan het slot.

Met dit werk besloot Jos van Amelsvoort zijn studietijd in Rotterdam.

De **Ouverture alla francese** werd in november 1962 geschreven. Na de inleiding volgt een zeer speels 'vivace' thema, dat zeer degelijk wordt uitgewerkt. Het slot bestaat uit de reprise van de 'Grave'-inleiding.

Hortus Musicus bevat een aantal contrapuntische bewerkingen van diverse barokcomponisten. Dit is zeer leuke en fijne speelmuziek. Dat het niet uitgegeven is, is niet te wijten aan de componist... Voorts schreef Van Amelsvoort naast werken voor symfonieorkest, harmonie-orkest, blazersensemble, piano, koorwerken, etc. nog 10 missen, allemaal met orgel en enige werken voor orgel en hobo.

Een kleine **discografie**.

Slechts enkele werken werden op de plaat vastgelegd. Voor organisten zijn belangrijk: -

Louis Toebosch op het orgel van de St. Petruskerk te Oirschot (1979) Eurosound 46.402 uitg. Provinciaal Genootschap Noord Brabant

Wolfgang Baumgratz op het orgel van de Bremer Dom MD + GG 1078 Digital uitg. Musikproduktion Dabringhaus und Grimm Altenberndtstrasse 2, 4930 Detmold.

NB: Dit is een curieuze uitgave: Baumgratz speelt hier de Fantasia van Telemann in D-dur (3e Dozzina, nr. 10) zonder dat op de hoes wordt vermeld, dat het een contrapuntische bewerking van Jos van Amelsvoort betreft!